

Apun, nutaryuk, qanuk, qengaruk

■ Lume salapära, mida tabavad vaid eskimod

Need sõnad tähendavad eskimo keeles ligikaudu 'sadanud lumi', 'värskel lumi', 'lumehelvest', 'lumevall'. Ja selliseid lume mitmesuguseid vorme tähistavaid sõnu on neil rohkem kui kolmkümmend!

Kui kuulata tänavaid rookivaid kojamehi, siis ega me sõnakasutuselt palju maha jää, ainult et paljud väljendid ei kannata paberile panna. Näest, nagu hästi teame, tuleb lumesadu alati ebameeldivalt järsku kaela, isegi talvel.

Siiski on lumi oodatud talvine külaline. Seda muidugi seniks, kuni too kipub möllama või jääb liiga kauaks.

Temast on loodud palju ilusaid luuletusi: "Lumehelbeké/tasa, tasa/liugleb aknale./tasa... tasa..." (Juhan Liiv) või tuntum "Sajab, sajab valget lund, karu magab talveund". Need read meenuvad pea alati, kui on mahti jälgida langes laia pehmet lund.

Lund sajab kõigil mandritel

Uurimine maastik on ilus. Ja see ilu kõlbab patta panna. Turismimaade Austria või Šveitsi majandus sõltub kõvasti lumest. Paljude mägi-kuurortide luksushotellid on suve lõpust detsembrini tühjad, ustel ripuvad sildid "Kohtume jõulude ajal!".

Et lume hiline mine või nappus on viimastel aastatel kollitamas ka Alpi maid, siis sellest ka nende riikide suur huvi võimalike kliimamuutuste uuringute vastu.

Lund sajab kõikidel mandritel, kuid soojadel maadel võib seda näha vaid kõrgmägede tippudel (Andides algab lumi 6400 m kõrgusel): tem-

peratuur langeb keskmiselt 0,6 kraadi iga saja meetri kohta.

Talvel 1995 tuli grupp suusaorienteerujaid välismaalt Haanjasse võistleva. Nähes Põhja-Eestis paljast maad (see oli märtsi algus), keeldusid nad kaugemale sõitmast, eriti kui kuulsid, et meie "mäed" on vaid 300 m kõrgused: "Siis pole seal ju mingit lund!". Aga Haanjas oli ning võistlused said peetud.

Reeteega algas talv

Eesti kõrgustikel on lumikatte kestuse paljuaastane keskmine 120–130 päeva (saartel vaid 80–90), mõnel talvel aga püsib lumi Pandivere kõrgustikul isegi üle 170 päeva.

Lausa poole maini pidas lumi vastu jahedatel kevadatel 1927 ja 1935. Ent on ka talvesid, mil lumi peaaegu nägemata jääb.

Sadu aastaid on oodatud lund, et sõita ree või saaniga, isegi talve algust loeti reete saabumisest. Kui praegu segab paks lumi pealinnas liiklust, siis sajand tagasi talveti odavnes voorimehega sõit.

Maal jällegi sai hobusega ligi kohtadele, kuhu mitmeid kuid pääs puudus: soosaared, vesised metsatukad jne.

Iga maainimene teab, et lumi kaitseb talivilja kõva pakase eest. Kohev lumi on nagu soe vatitekk maapinna kohal. Sisaldades palju õhku, on selle soojusjuhtivus kümme korda väiksem kui mullal.

1977. a detsembris jäid Šotimaal isa ja poeg lumetormi kätte üsna õhukeses riides. Nad kaevusid sügavale lumme ja jäid ellu. Viis aas-

tat hiljem päästeti Inglismaal viiemeetrise lume alt kolm lammast, kes olid sinna jäänud pärast tormi pakase kätte ligi kaheks nädalaks.

Kui aga kohev lumi sajab veel külmumata taliviljaorase põllule, võib oras, nagu iga elusolend liigsoojas, hauduma hakata.

Tänavu on lumetekk kord peale tulnud, kord soojalaine selle jälle ära tirinud. Maa on sama hästi kui paljas.

Maksimaalsest lumekõrgusest on viimastel aastatel üldse palju puudu jäänud: 1924 mõõdeti Virumaal Pagari külas kümne päeva keskmiseks lume paksuseks 97 cm.

Võrdluseks maailmarekordeid: 14.–15. aprillil 1921 langes Silver Lake'is USA Colorado osariigis 196 cm lund, jaanuaris 1911 aga mõõdeti Tamarackis Californias kuu lumekoguseks ligi 10 meetrit!

Õhumere puhastaja

Lumel on veel üks omadus, mida ammu teatakse. Sellest pajatab Postimees 5. aprillil 1901.

"Viljandimaal tuli poole jala paksusest lumi maha ja põllumeestel on sest rohkem rõõmu kui vihmast, sest et lumi orastele jõudu annab. Tal on ka tähtis rammutamise omadus. Tähtjas rammutamise ollus ammoniak saab lume läbi õhust kinni püütud ja maale tagasi antud. Igal lumekübemel on see omadus, et ta õhu sarnaseid olluseid oma sisse tõmbab, kuna vihma tilgal seda jõudu ei ole. Ta on seega õhumerele niisamasugune puhastaja kui kurn piimale."